

Демидась О. О.

До питання про трудову діяльність населення Трансністрії у 1941–1944 роках

Звернемо увагу на умови праці інтелігенції, зокрема вчителів та духівництва. Фінансування шкіл було покладено на місцеві громади, для чого було встановлено шкільний податок, який були зобов'язані сплачувати всі мешканці населеного пункту, в тому числі й вчителі, у яких цей податок вираховували з зарплатні. Контроль за збиранням податку було покладено на шкільний комітет з трьох селян-господарів, старости села і директора школи. Податки збиралися рейхсмарками і натуроплатою. Шкільний комітет також відповідав за ремонт школи і забезпечення нормальних умов для навчання. Всі шкільні приміщення повинні були бути добре опалені, середня температура в класі мала б дозволяти дітям знаходитися в приміщенні без шапок та пальто. Директори шкіл, в разі відсутності в школі опалювальних матеріалів, повинні були звертатися по допомогу до старост сіл або трудових громад для отримання опалювальних матеріалів. Школи, які не опалювалися, підлягали негайному закриттю, а учительський персонал звільнявся з роботи [7, с. 88]. Канцелярські приналежності в школах не видавались, а продавались. В школі с. Комісарівка лише зошитів було продано на суму 287 марок. Ставка шкільного вчителя з неповною вищою освітою була 132 марки 50 пфенігів. Ставка вчителя з вищою освітою 10 класів була 97 марок 50 пфенігів. Вчителів з вищою освітою вочевидь не було, або майже не було. За клопотанням

директорів шкіл найбільш здібних вчителів відправляли до Одеси підвищувати свою кваліфікацію. Так, молода вчителька Стрельченко Наталія Іванівна у 1943 р. відправилась вступати до Одеського педагогічного інституту. Вчителі отримували продовольчий пайок, який, судячи з рапортів директорів шкіл, румунські чиновники постійно затримували [1, с. 104].

Школи перебували під постійним ідеологічним пресингом румунських окупаційних властей. У відповідності до румунської офіційної ідеології вивчався Закон Божий, що містив бесіди про Бога як творця, пояснення хресного знамення, поклонів, відомості про храм, правила поведінки в храмі, правила прийняття благословення священика. Закон Божий викладали священики. Так, у селі Матясове, священик отець Акулов викладав два рази на тиждень згідно з розкладом 16 уроків у кожному класі. На румунські свята всіх школярів заганяли з ранку до церкви. Потім проводили святкові конференції. Діти повинні були співати румунські пісні, читати румунські віршики і танцювати румунські танці [8, с. 50].

Учнів та вчителів окупаційна влада постійно притягувала до сільськогосподарських та громадських робіт. Так наказ губернатора Трансністрії Алексану від 23 квітня 1942 р. з початком польових робіт постановив: 1) всі школи мали припинити заняття, а учні разом з вчителями повинні були приступити до прополювання бур'янів, як на полях, так і на пасовиськах; 2) кожна школа зобов'язувалася мати сад (город) приблизно в один гектар. Половина зібраного з саду врожаю має йти до шкільної їдальні, а інша половина — розподілятися серед вчителів пропорційно виконаній ними роботі; 3) всі шкільні двори повинні були бути очищені від нечистот, плодоовочеві дерева необхідно було обкопати та побілити [7, с. 87].

За наказом префекта Очаківського повіту В. Горського від 15 червня 1942 р. учні шкіл повіту притягувалися до наступних видів робіт: прополювання бур'яну та нищення шкідливих гризунів. За кожную шкурку знищеного гризуна, як доказ старанної праці, учень міг розраховувати на винагороду в розмірі двох пфенігів.

Також було наказано учням шкіл збирати лікувальні рослини для медичних потреб. Так в розпорядженні субінспектора шкіл Варварівського району шкільний персонал разом з учнями були змушені збирати: ромашку, м'яту, кульбабу, полин. Всі ці зібрані трави потрібно було сушити на горищах та класах, після просушки здати їх до пункту прийому [7, с. 88].

Багато південноукраїнських шкіл мали свої дрібні аграрні господарства. Школа у с. Луб'янка засіяла 2 га проса і збрала врожай 5 центнерів 80 кг. За рапортом від 14 грудня 1943 р. школа с. Зоріно Александерфельдського району збрала 95 кг кукурудзи і бавовни. Шкільні господарства часто ставали жертвами грабунків, які здійснювали румунські солдати. Так, школу у с. Вікторівка в районі Березівки на Одещині пограбували румунські солдати на чолі з лейтенантом Мірче Буджаном. Грабіжники забрали вівцю, 32 кг ячменю і 40 кг кукурудзяної муки [2, с. 105]. Отже, румунська влада для досягнення власних цілей охоче використовувала учнівську працю.

Значну увагу окупаційна влада приділяла релігії та церковному життю. Заробітна платня представників кліру в повітах і районах була диференційованою. Її розміри залежали від духовного сану та клерикальних функцій, які виконувала та чи інша духовна особа. Якщо заробітна плата простого клірика — священика чи протоієрея (настоятеля храму) — коливалася від 180 РККС (марок) у провінції і до 200 марок у кафедральному соборі, то платня митрополита, який очолював Румунську православну місію (далі РПМ) у Трансністрії, була у кілька разів вищою. Наприклад, оплата праці митрополита Віссаріона за вересень 1943 р. становила 59540 лей (близько 856 РККС). Щомісячний кошторис за вересень, листопад та грудень того ж року, який виділяла Місія на утримання кафедрального собору Св. Іллі в Одесі і на виплату заробітної плати її духовному та технічному персоналу, коливався в межах 3000–3300 РККС (майже 210 тис. лей). Порівняно з цією, на наш погляд, незначною сумою, вищий духовний керівник Трансністрії — митрополит — отримував щомісяця фінансову винагороду за свою духовну, організаторську та місіонерську працю у вигляді 1/4 від

місячного фінансування усього духовного центру і 1/10 від загальної місячної суми, виділеної на виплату усьому персоналу Місії. Щомісячне утримання центрального і розширеного персоналу, включаючи і священників-місіонерів протоієрейств, обходилося румунській казні наприкінці 1943 р. в понад 780 тис. лей. Суттєво меншими були оклади представників нижчих щаблів духовної табелі про ранги. Будь-хто із претендентів, зарахованих Місією до штату протоієреєм церкви, отримував 180 марок, субпротоієрей у храмі (другий священник) — 100 марок. Протоієреї у кафедральному соборі, а також протодиякони та ієромонахи, які прибули до Трансністрії з Румунії, отримували по 200 марок, ієродиякони та ієромонахи місцевого походження — 150 марок, іподиякони — 100 марок, кантори з чернечого стану — 150 марок, а співаки-миряни — 100. Заробітна платня проскурників, причетників та церковних служок становила не більше 50 марок [6, с. 210].

Духовенство в губернаторстві жило не дуже бідно. Як бачимо, у деякого були й надлишки грошей. Порівняно з посадовими окладами в галузях промисловості, сільському господарстві, або порівняно з іншими суспільними верствами, наприклад, інтелігенцією, православні церковнослужителі отримували платню на 30–40 % більше. Для ілюстрації запропонуємо своєрідну сітку окладів у 1942 р. в Одесі, яка переконливо це підтверджує. Заробітна платня міського лікаря становила 150 RKKs, медичної сестри і перукаря — 50 марок, конюха — 60 марок, повара — 75 марок, а модистки і прибиральниці отримували, відповідно, по 40 марок [6, с. 209]. Варто звернути увагу на розміри платні шефа Місії та кліриків-місіонерів, щоб зрозуміти, яку значимість для Румунської Патріархії і уряду Антонеску мало якнайшвидше укорінення православ'я румунського зразка в окупованих українських землях. Проте грошову винагороду від румунського уряду отримували не всі представники кліру Трансністрії. Такої «благодаті» не були удостоєні навіть ті, хто пройшов відбір через комісію і був зарахований до штату РПМ. Усі місцеві священники, які, на думку комісії, могли стати в нагоді Місії, були неоплачуваними державою і утриму-

валися за рахунок єпархіальних прибутків, плати за проведення церковних треб тощо. Відчуваючи нужденне існування цієї категорії священиків, керівництво Місії неодноразово висловлювало думку про необхідність «дещо зробити для покращення життя священикам, які в минулому так багато потерпали від більшовицького режиму». Разом з тим митрополит Віссаріон у своєму наказі від 2 березня 1943 р. за № 3055 ще раз звернув увагу кліру на відносно високі ціни, висловивши думку про те, що священики могли б приймати лише і абсолютно добровільні пожертви віруючих. Однак, щоби звести кінці з кінцями, парафіяльні священики змушені були встановлювати завищені суми за деякі послуги населенню [6, с. 209].

Траплялися випадки, коли непорядні священики-місіонери наживалися на релігійних почуттях, на вірі населення, а іноді й на горі людському. У Кривоозерському районі сільський священик відмовлявся відправити поховання померлої жінки, доки йому не заплатили 15 РККС, до того ж, він самостійно встановлював плату-таксу за релігійні треби. У таких випадках до попів-здириків застосовувалися різні методи покарання — від повернення на попереднє місце в Румунію до позбавлення сану. Клірики, які працювали в центральній адміністрації Місії (вул. Жуковського, 38), на відміну від сільських парафіяльних, мали можливість час від часу поліпшувати свій матеріальний стан за рахунок отримання надбавок до посадових окладів. Як правило, напередодні великих релігійних свят (Різдво, Великдень та інші) персонал Місії отримував матеріальну винагороду у розмірі 50 % від штатного розпису, тобто плати (кормління) [6, с. 212].

Окрім офіційної заробітної плати представники кліру отримували й матеріальну допомогу. У жовтні–листопаді 1943 р. деякі представники Місії отримали надану допомогу в сумі 782,5 РККС, додатково до персональних ставок кормління. Наказом на грошову виплату № 685 від 31 грудня 1943 р. штатному персоналу Місії було надано матеріальну допомогу у розмірі 3300 РККС для організації різного роду конференцій, доповідей та інших заходів під час Різдва Христового. Відчуваючи гостру потребу у фінансах, Місія, однак, здійснювала, хоч і незначну,

допомогу священикам на їх оздоровлення. Оскільки, за характеристикою архімандрита Юлія (Скрібана), «переважна більшість представників кліру були людьми похилого віку», то, звичайно ж, вони потребували певної опіки, лікування здоров'я та підтримки нормального фізичного стану. Як правило, клопотання представників духовенства перед відрядженням їх до канцелярії Місії мали розглядатися благочинними повітів, а вже потім, з відповідною резолюцією, направлятися на ім'я шефа РПМ. Саме у такому порядку діяв священик містечка Врадіївка о. Миколай (Стояновський) в липні 1943 р., який просив благочинного Голтського повіту й митрополита Віссаріона про одномісячну відпустку для лікування та відпочинку. Відповідно до рішення № 106/1943 про надання місцевому персоналу Місії можливості скористатися правом на оздоровлення й лікування, фінансовим відділом канцелярії виділялися суми у 50 % від посадових окладів кліриків. У серпні 1943 р. на такі потреби було асигновано 812 марок [4].

Таким чином, становище духівництва було, вочевидь, найкращим серед усіх прошарків інтелігенції, яка залишилася на окупованих землях. Духівництво від самого початку окупації стало потужним чинником впливу на релігійні кола населення окупованої румунами території. Владні структури вбачали у цьому, передусім, можливість ідеологічного впливу.

1. Боган С. М. Початкова освіта в окупованій румунськими загарбниками південній Україні у 1941–1944 рр. / С. М. Боган // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 12. — Одеса : Друкарський дім, 2011. — С. 101–107.
2. Боган С. М. Початкова освіта в окупованій румунськими загарбниками Південній Україні у 1941–1944 рр. / С. М. Боган // Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 12. — Одеса : Друкарський дім, 2011. — С. 104–105.
3. Вінцковський Т. Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» / Т. Вінцковський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. — Кн. 1. — К. : Наукова думка, 2010. — С. 413–445.

4. Михайлуца М. Християнізація по-румунськи в Трансністрії (на матеріалах преси 1942–1943 рр.) / М. Михайлуца // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. — Львів : Логос, 2004. — С. 377–381.
5. Михайлуца М. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Трансністрії (кінець 1930–1944 рр.) / Микола Михайлуца. — Одеса : Optimum, 2006. — 237 с.
6. Михайлуца М. Пастирсько-побутове життя духівництва у період окупації півдня України 1941–1944 рр. / М. Михайлуца // Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. — Вип. 7. — Одеса : Друкарський дім, 2009. — С. 208–213.
7. Осипенко О. В. Експлуатація праці школярів у сільському господарстві губернаторства «Трансністрія» (1941–1944 рр.) / О. В. Осипенко // Історіосфера. — Одеса : ПНПУ, 2016. — С. 87–89.
8. Осипенко О. В. Культурна політика румунської окупаційної влади на території «Трансністрії» 1941–1944 рр. / О. В. Осипенко // Історіосфера. — Одеса : ПНПУ, 2015. — С. 49–52.

